

حقوق زنان از دیدگاه اسلام

زحل بهشتی؛ عضو اکادمی رهبری زنان

مقدمه

در حقیقت زنان با آمدن اسلام به حقوق از دست رفته و اصلی خویش دست یافت. از حقوق اساسی از جمله حقوق اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و غیره برخوردار شد. و حقوق گوناگون زن را که در طول تاریخ، سنت ها و آداب و رسوم مختص مرد می‌دانست به وی بازگردانید و مساوات و تعادل را برقرار کرد باید قدر اسلام را بدانیم که فرمود: « يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۗ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ » ای مردم، ما همه‌ی شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آن گاه شعبه‌های بسیار و قبایل مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا بزرگوار و با افتخارترین شما نزد خدا با تقواترین شمایند، همانا خدا کاملا دانا و آگاه است.. در این آیه خداوند متعال از مرد و زن و با هم چیزی خاص نام نبرده فقط اشاره به تقوای فرد دارد بنابراین درمی‌یابیم که حقوق زن و مرد نزد پروردگار یکسان است.

اما سوال این جاست در جامعه ما تا چي اندازه حقوق زنان رعایت می‌شوند از آن‌جایی‌که زنان در اسلام از حقوق بسیار والای برخوردار اند اما در جامعه که ما زندگی می‌کنیم یک کشور جهان سوم و درحال پیشرفت است که فیصدی مورد توجه از زنان بی‌سواد اند و یا از سواد کافی برخوردار نبوده سطح سواد شان پایین است و در مورد حقوق خویش آگاهی کافی ندارند لذا تحت ظلم و ستم قرار می‌گیرند و حقوق شان پایمال می‌شوند چون جامعه ما یک جامعه مردسالار است و قانون مردسالاری و سنتی حاکم است که اگر بعضی از مردان و یا اکثریت شان باسواد هم هستند ولی بازهم تحت تاثیر سنت‌ها و رسم و رواج ها قرار می‌گیرند.

اسلام تاکید بر این دارد که در خانواده باید با اخلاق نیکو (که بیشتر رفتار نیک به مرد توصیه شده و حضرت محمد (ص) را الگو قرار داده)، احترام متقابل، مهر و محبت و شفقت و مهربانی را الگوی رفتاری قرار دهند. در غیر آن آسایش و مفهوم اصلی خانواده از بین خواهد رفت و آرامش خانه تبدیل به محل نبرد و جنگ خواهد شد.

واژگان کلیدی: حقوق زنان، اسلام، تساوی، حقوق مالی، حقوق معنوی.

تساوی حقوق زن و مرد در قرآن کریم

خداوند متعال بعضی از حقوق زن و مرد را در قرآن تساوی قرار داده نه مساوی، تساوی با مساوی بودن فرق دارد چون وقتی حقوق مساوی باشد باید هر دو مساویانه زحمت را متقبل شود درحالی که زنان توانایی کارهای سنگین را ندارند. زنان و مردان در حقوقی مانند حق حیات، حق آزادی بیان و پرسش‌گری، و مانند آن برابر شمرده شده اند.

در روایات و فقه اسلامی برخی از حقوق میان زن و مرد به طور مساوی در نظر گرفته شده است، مثل حق انتخاب همسر، حق برخی از فعالیت‌های تجاری و اقتصادی، همین امر نشان می‌دهد که اصل نخست در حقوق زن و مرد از دیدگاه قرآن تساوی آنها است و به عبارتی زن و مرد در حقوقی که مربوط به انسانیت و جنبه‌های فطری اوست کاملاً مساوی هستند اما در حقوقی که به نقش اجتماعی آنها باز می‌گردد دارای حقوق متفاوت می‌باشند چرا که نقش زن در اسلام در درجه نخست نقش مادری است و نقش مرد، نقش پدری و مدیریت خانواده است.

حقوق اقتصادی زنان

حقوق عمده ای اقتصادی زن؛ حق مالکیت و حق توارث است.

حق مالکیت

زن در طول تاریخ اکثراً حق مالکیت را نداشت بلکه خود او نیز حیثیت اموال و املاک را داشت و به ارث گذاشته می شد. قرآن کریم در عصری که زن در برخی ملل از حق مالکیت بر اموال برخوردار نبود، و استقلال اقتصادی نداشت؛ با صراحت، حق مالکیت و استقلال اقتصادی آنان را اعلام کرد و فرمود: (وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَسَلُّوا اللَّهَ مِن فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا) سوره نساء آیه ۳۲.

بدین معنا که هر چند تفاوت‌های طبیعی میان زن و مرد وجود دارد. ولی هرگز این تفاوت مانع تلاش هر یک از آنها نمی‌شود که مردان مالک تلاش‌های خود و زنان نیز مالک تلاش‌های خویش اند و هرچه را از اموال به دست آورند، متعلق به خودشان است. در پایان می‌فرماید: به‌جای آرزو کردن برخی از امور بی‌فایده که از اختیار شما بیرون است، از فضل و کرم خداوند تمنا نکنید و بدانید که خداوند به همه امور داناست.

خداوند مزیت‌های هریک از مرد و زن را به دو گروه جداگانه خلق کرده که اسرار آن را فقط خودش می‌داند مثل این‌که مردان را بر زنان در تعدد زوجات، برتری بخشید و سهم میراث آنان را بیشتر قرار داد و ازسوی دیگر، زنان را بر مردان به سبب دریافت مهر و نفقه، برتری داد، در نظام احسن آفرینش وجود تفاوت‌های جسمی، روحی و عاطفی میان زن و مرد لازم است لذا قوانین نیز متفاوت خواهد بود.

جمله (لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا) است، که بر حق مالکیت زنان بر اموال و دارایی‌ها و نتیجه تلاش‌های اقتصادی آنان - همانند مردان - تأکید دارد.

به رسمیت شناختن حق مالکیت برای زنان جمله (وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ) به صراحت نشان می دهد که زنان مالك تلاش خویش اند و مالکیت آنان بر اموال، با آنکه می توانست بفرماید: هر کس مالك کسب خویش است. ولی با دو جمله جدا و مستقل، بر مالکیت زن نسبت به کسبش - همانند مرد - تأکید کرد. و هم در تلاش اقتصادی، مستقل است و کسی نمی تواند از آن جلوگیری کند. واژه «اكتساب» که به معنای تحصیل کردن و به دست آوردن است، تلاش اختیاری و کوشش اقتصادی زن است، البته زن در برابر مرد، غیر از زن در برابر شوهر است، زن شوهردار، اگر تلاش اقتصادی وی منوط به خروج از منزل باشد و یا مانع استمتاع شوهر شود، نیاز به اذن وی دارد. پس در میابیم که وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَ یعنی هر چیز را زنان کسب کند، یا نصیب شود برای خودشان است، کلمه اکتساب برای مونث استفاده می شود، و خانم که شوهر دارد نمی تواند بدون اذن و اجازه همسرش؛ در صورتی که همسر راضی نباشد از منزل خارج شود که این هم شرایط دارد باید نفقه وی را بدهد و ظلم و ستم نکرده و با اخلاق نیکو رفتار کند.

حق ارث

هر چند میان مقدار ارث زن و مرد، تساوی وجود ندارد، ولی در اصل ارث بردن، زن و مرد یکسانند و زن نیز همچون مرد، از خویشاوندانش از جمله همسرش، ارث می برد. (لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا) سوره نساء آیه ۷.

این آیه به حق ارث بری مردان و زنان پرداخته، هم مردان از خویشاوندان و پدر و مادر خویش ارث می برند و هم زنان با نزول این آیه که در عصر جاهلیت رسم چنین بود که تنها مردان را وارث می شناختند و معتقد بودند هر آن کس که قدرت حمل سلاح و جنگ و دفاع را ندارد، به او ارث نمی رسد. به همین دلیل، زنان و کودکان را از ارث محروم می ساختند. اسلام با نازل کردن این آیه ی قرآن کریم وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ زَنان را از حق معرفی کرد. ارث بردن زن نصف مرد هم فلسفه ای دارد: نیمی از سهم مرد طبعاً صرف نفقه و مخارج زن خواهد شد و به زن باز خواهد گشت. همچنین برای زن تکلیفی راجع به شرکت تأدیه و مخارج خانه وضع نشده و از همین جاست که سهم الارث دختر در اسلام نصف پسر است.

حق وصیت

اسلام با دادن استقلال اقتصادی به زنان و به رسمیت شناختن مالکیت آنان، اجازه وصیت کردن در اموال را به آنان بخشید؛ زن حق دارد همچون مرد، در اموال خویش به مقدار ثلث وصیت کند در آیه 180 سوره بقره می فرماید: (كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ)؛ «بر شما نوشته شده، هنگامی که یکی از شما را مرگ فرا رسد، اگر مالی از خود به جای می گذارید، برای پدر و مادر و نزدیکان، به طور شایسته وصیت کند، که در آیه ۱۲ سوره نساء و آیه 106 سوره مائده نیز در مورد حق وصیت بر زنان در اموال خویش اشاره شده، که در اصل نشان می دهد زن و مرد هر دو به طور یکسان از حق وصیت برخوردارند و هر دو صنف می توانند در اموال خویش وصیت کنند.

حَقِّ انْفَاقِ وَ صَدَقَه

با توجه به مالکیت زنان، حق انفاق و صدقه دادن برای آنان از اموال خویش جایز است. زنان می‌توانند از اموال شخصی خویش که توسط کسب‌وکار و تلاش به‌دست آورده و یا هم به ارث برایش رسیده صدقه بدهند و یا هم هر طوری خواسته باشند وصیت و مصرف کنند یعنی کاملاً اختیار مال خویش را دارد و یا اگر خانم شوهردار است در صورت اجازه همسر می‌تواند از اموال وی نیز انفاق کند.

در سوره حدید آیه ۱۸ آمده است: (إِنَّ الْمَصَدِّقِينَ وَالْمَصَدَّقَاتِ وَأَقْرَبُوا اللَّهَ قَرْمًا حَسَنًا); «در حقیقت، مردان و زنان صدقه دهنده و کسانی که به خدا وامی نیکو داده اند برای ایشان پاداش دو چندان و اجری نیکوست.»

اشتغال زنان

اسلام اصول مشخص را برای شخصیت زن ترسیم نموده است که بررسی حقوق زنان در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی باید بر پایه این اصول باشد. در شماره پیشین، برخی از این اصول که عبارتند از: تساوی زن و مرد و استقلال مالی زن مورد بررسی قرار گرفت اشتغال زنان به خودی خود با رعایت اصول اسلام، هیچ ممنوعیتی ندارد که البته مراعات اصول اسلام تنها مختص زن نیست برای مردان نیز الزامی است، اما در اسلام حق اولویت نقش مادری و همسری برای زن است در صورتی که با شغل زن حق همسر و مادری ضایع نشود؛ شغل داشتن زن مشکل ندارد اما اگر وقت کافی برای آنان نداشته باشد اولویت خانواده است نه اشتغال، مثلاً مادر که طفل شیرخوار دارد نباید وظیفه بیگیرد که از حق شیر طفل ضایع شود چون اطفال تا سن ۱۸ ماهگی اگر از آغوش مادر دور باشد دچار افسردگی شده و در دوران کلان‌سالی نیز دچار اختلال رفتاری بین اجتماع خواهد شد چسب که تا شش ماه به‌جز شیر مادر به نوزاد چیزی دیگری داده نشود. هم‌چنان اشتغال تمام‌وقت زنان در کنار انجام وظایف خانگی، بار مضاعفی بر دوش آن‌ها می‌گذارد؛ زیرا بیشتر زنان با وجود اشتغال، مسئولیت‌های مادری و همسری را نیز انجام می‌دهند؛ چرا که اعتقاد به این‌که مدیریت منزل مسئولیت و وظیفه زنان است، مردم فکر می‌کنند مسئولیت زنان در امور خانه بیش از مردان است از این رو در عین حال زنان ناچارند کار دو نفر را انجام دهند، در حالی که چنین نیست حضرت محمد (ص) خودش در امور و کارهای خانه سهم می‌گرفت. اما از نگاه اسلام، زنان در تأمین اقتصاد خانواده مسئولیتی ندارند. البته عوارض یادشده را نمی‌توان فقط مخصوص فرزندان زنان شاغل دانست؛ زیرا عده‌ای از زنان غیرشاغل نیز به قدری سرگرم کارهای منزل می‌شوند که از فرزندان خود غفلت می‌کنند.

حقوق اجتماعی و مختص زن در اسلام

این حقوق که ویژه ای زنان است و امتیازی برای زن در مقابل مرد محسوب می‌شود، که به حقوق مالی و معنوی تقسیم می‌شود.

حقوق مالی زن

۱. مهریه: یکی از حقوق زن مهریه است، مهریه در اسلام حق مالی است که در قرآن کریم آمده است « و اتوالنساء صدقاتهن نحله» که از نظر اسلام نوعی پیشکش و هدیه است. نحل به معنی هدیه که مرد باید به‌عنوان هدیه‌ی محبت و وفاداری به زن تقدیم کند. در آداب و رسوم جاهلیت مبلغی را به‌عنوان شیربها (یا بهای خدمات پدر و مادر) به پدر دختر پرداخت می‌کرد و تصور این بود که شوهر آن دختر را در مقابل شیربها

از پدر خریداری کند که موجب اسارت زن و بی‌حرمتی به او می‌گردید ولی در اسلام مهریه بر اساس چند چیز است:

۱. براساس شخصیت و استقلال زن نه بابت بهای او به بستگانش؛ ۲. براساس حرمت و عزت زن زیرا مهریه هدیه است و هدیه و پیشکش را یا نزد بزرگان می‌برند یا نزد کسی می‌برند که دل به او سپرده باشند. ۳. براساس استقلال اقتصادی زن که او را لایق تصرف اموال می‌داند.

۴. نفقه: نفقه نیز یکی دیگر از حقوق اختصاصی زنان است که در دین مقدس اسلام تامین نفقه زن به عهده‌ی مرد گذاشته شده است.

حقوق معنوی زن

خوش رفتاری: اگر چه داشتن اخلاق و رفتاری خوش وظیفه زن و مرد است. اما دین اسلام آنرا وظیفه‌ی خاص مرد و حق خاص زن قرار داده است مشروط بر آن که خود زن هم بر آن علاقه‌مند باشد و اسباب ظاهری آنرا فراهم کند. خوش رفتاری مخصوص همسران نیست، نسبت به دختران نیز رعایت آن بر والدین شرط شده است. قرآن و حدیث هر گونه سوء رفتار و فشار را نسبت به زن شدیداً منع و نهی کرده است. پیامبر اکرم می‌فرماید: جبرئیل به اندازه نسبت به زن سفارش کرد که گمان کردم به او اف هم نمی‌توان گفت.

نتیجه گیری

اسلام زن را مانند مرد آزاد و مانند او انسان آفریده، نه برده، نه از طرف چپ مرد و نه هم شیطان که بعضی از جاهلان معتقد اند و از کلیه حقوق انسانی که مرد برخوردار است؛ زن نیز منحیث یک انسان از تمام آن حق و حقوق برخوردار است. اما اینکه حقوق زنان همیشه پایمال شده است؛ مشکل اسلام نیست که حقوق زنان رعایت نمی‌شود مشکل آنان است که حقوق زنان را مراعات نکرده و از دستورات الهی سرکشی می‌کنند و زن را فقط خدمت‌کار می‌دانند. در قرآن کریم و در احادیث، زنان از حقوق گوناگون برخوردار است: مانند حقوق خانوادگی، حقوق زن بر عهده‌ی شوهر (حق رفتار شایسته، حق مسکن، حق نفقه، حق مهریه)، حقوق سیاسی، حق بیعت یا انتخابات، حق جنگ و دفاع، حقوق اجتماعی قضایی، حقوق اقتصادی، حق ارث، حق وصیت، حق انفاق و صدقه، حق اشتغال، حقوق اجتماعی، مالی و غیره حقوق که بحث آنها در یک مقاله نمی‌گنجد؛ اسلام برای زنان داده است که با آمدن اسلام زنان به آزادی واقعی رسید. در اسلام حتی باید در مقابل شیر مادر به طفلش، باید شوهرش به او بها دهد اگر زن نخواهد به طفل شیر دهد اختیار دارد، چپ برسد به دیگر حق و حقوق که کار منزل را فقط مختص زن می‌داند درحالی‌که وظیفه اش نیست. مرد باید همکاری کند چون نفقه هم به دوش مرد است و در کار خانه هم باید سهم گیرد.